

Gorazd Josef Vopatrný

**Pravoslaví, problematika
nacionalismu a hranice
náboženské tolerance**

Pravosláví, problematika nacionalismu a hranice náboženské tolerance

Gorazd Josef Vopatrný

Recenzovali: doc. ThDr. Václav Ventura, Th.D.

PhDr. Mgr. ThDr. Edita M. Mendelová, O. P.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Praha 2021

www.karolinum.cz

Redakce Jan Sušer

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova, 2021

© Gorazd Josef Vopatrný, 2021

ISBN 978-80-246-4840-8

ISBN 978-80-246-5257-3 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvod	7
1. Význam křesťanské víry v současném světě - pravoslavný pohled	8
2. Pravoslavná církev a nacionalismus	16
3. Téma nacionalismu v Řecké pravoslavné církvi	24
4. Svatá hora Athos a problematika nacionalismu	30
5. Národnostní problematika a nacionalismus v pojetí některých představitelů Pravoslavné církve	44
6. Biskup-mučedník Gorazd jako biskup Československé církve pravoslavné	58
7. Vztah biskupa-mučedníka Gorazda k národnostní otázce	82
8. Hranice náboženské tolerance - pokus o pravoslavnou perspektivu	98
Závěr	108
Summary	110
Bibliografie	113
Slovníček	116
Rejstřík	118

Úvod

Novodobý řecký pravoslavný teolog otec J. S. Romanides je toho názoru, že římsští císaři od Konstantina Velikého až k poslednímu císaři Konstantinovi XI. (XII.; 1449–1453) přijali orthodoxní-pravoslavné křesťanství jako oficiální metodu léčby duchovní nemoci člověka a ne jako jednu formu náboženství navíc. Role orthodoxního křesťanství byla původně podobná práci lékařů, zvláště dnešních psychiatrů a psychologů. Člověk má špatně fungující nebo nefunkční noetickou schopnost v srdci. Především duchovenstvo má za úkol vést s pomocí Boží milosti k uzdravení této schopnosti. Vidění Boha je možné až po očistění a osvícení noetické schopnosti. Dokud k tomu nedojde, není možné, aby lidská egoistická láska byla proměněna v lásku nesobeckou.

Glorifikace je vidění Boha, kdy je prožívána rovnost všech lidí a absolutní hodnota každého člověka. Bůh miluje všechny lidi stejně a nedělá rozdíly. Bůh miluje stejnou láskou svatého i ďábla. Všichni lidé jsou stvořeni, aby viděli Boha neustále v jeho nestvořené milosti. Jestli Bůh bude pro člověka nebe nebo peklo, odměna nebo trest, závisí na odpovědi člověka na lásku Boží a na proměně člověka ze stavu sebestředné a egoistické lásky na Bohu-podobnou lásku, která nehledá svoje.

Jednotlivé kapitoly této monografie vznikly v rámci účasti na řešení výzkumného záměru Církve v českých zemích a otázka nacionalismu – historické problémy, jejich překonávání a výhled směrem k mnohonárodnostní a multikulturní evropské společnosti.

1. Význam křesťanské víry v současném světě – pravoslavný pohled

Poté, co byli apoštolové Kristovi o Letnicích naplněni Duchem Svatým (Sk 2,1–4) a uvedeni do veškeré pravdy (J 16,13), rozešli se do různých zemí, kde šířili křesťanskou víru, zakládali církevní obce a ustanovovali své nástupce. Kristova Církev se šířila poměrně rychle nejen na území římské říše, ale i za jejími hranicemi. Křesťanská víra postupně pronikala i do nejvyšších složek tehdejší společnosti, ale také vyvolávala nenávisť, odmítání, pomluvy a někdy i krvavá pronásledování. Někteří představitelé římské říše, která jinak byla nábožensky velmi tolerantní, viděli v křesťanství ohrožení a dělali opakované pokusy ho vymítit. Nicméně tato krvavá pronásledování potvrdila pravdivost Tertullianova výroku: krev křesťanů je semenem.¹ Tedy čím více je krev křesťanů prolévána, tím více se jejich počet zvětšuje.

K zásadnímu obratu dochází v roce 312. Církevní historik, biskup Eusebios z Kaisareie ve svém díle *O životě zvěčnělého císaře Konstantina* uvádí informace, které se dozvěděl přímo od něho. Poté, co Konstantin vzýval Boha, jenž stojí nade vším, kterého uctíval jeho otec Constantius Chlorus:

... úpěnlivě k němu volal a žádal jej, aby se mu dal poznat a aby v nastávajících těžkých chvílích podal pomocnou ruku. A tu se císaři, pohrouženému do vroucích modliteb a proseb, nenadále zjevilo podivuhodné Boží znamení... Okolo poledního, když už se den nachýlil, spatřil prý na vlastní oči planout nad sluncem, přímo na obloze, vítězné znamení kříže

---

1 *Apologeticum* 50, in: Tertullianus: *Apologeticum*, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1877, s. 120.

ze světla; na kříži byl nápis hlásající: V tomto znamení zvítězíš. Úžas se zmocnil jak císaře, tak i celého vojska, které jej na tažení provázelo a stalo se očitým svědkem tohoto divu.²

Císař uvažoval nad tím, co by toto vidění mělo znamenat. Ve spánku se mu prý zjevil Kristus, Syn Boží, i s tím nebeským znamením „a nařídil mu, aby si opatřil znak podobný tomu, který viděl na obloze, a užíval jeho ochranné moci v boji s nepřáteli“.³ Konstantin opravdu nechal zhotovit nápodobu znamení ze zlata a drahokamů.⁴ Koncem roku 312 svedl císař Konstantin rozhodující bitvu s vojskem svého protivníka Maxentia u Mulvijského mostu přes Tiberu nedaleko Říma. Svým vojákům přikázal, aby šli do boje s Kristovým monogramem na štítě. Císař věřil, že v této bitvě vyhrál právě díky pomoci Pána Ježíše Krista. V lednu roku 313 vydal v Miláně společně se svým spolucísařem edikt, nebo snad spíše reskript, kterým se křesťanství stalo povoleným vyznáním v celé říši.⁵ Na podzim roku 324 porazil císař Konstantin císaře Licinia, a tak znovu soustředil vládu nad celou římskou říší v jedné ruce. Krátce potom se rozhodl vybudovat na místě staré řecké osady Byzantion nové hlavní město celé římské říše – Nový Řím. Nové hlavní město bylo programově založeno jako město ryze křesťanské. Ke slavnostnímu vysvěcení došlo 11. května 330 a od té doby bylo nazýváno Konstantinopolis (Město Konstantinovo), i když oficiálně se jmenovalo Nea Rome (Nový Řím).⁶ S Konstantinopolí pak byly nerozlučně spojeny osudy východní části

2 Eusebios z Kaisareje: O životě zvěčnělého císaře Konstantina, cit. podle M. Clausa: *Konstantin Veliký*, Praha: Vyšehrad, 2005, s. 120n. Lactantius informuje kolem roku 318 o vidění císaře Konstantina před bitvou u Mulvijského mostu. Bůh prý císaře upomenul na to, aby připevnil na štíty vojáků Kristův monogram X P jako nebeský znak vítězství (*O smrtích pronásledovatelů* 44). *Ibid.*, s. 37.

3 *Ibid.*, s. 121.

4 Hotový znak měl tuto podobu: „... k vysoké, zlatem vykládané žerdi bylo připevněno příčné břevno, takže společně tvořily kříž, na jehož vrcholu se skvěla koruna ze zlata a drahého kamení se dvěma písmeny – Kristovým monogramem, který značil jméno Spasitelovo a měl tvar písmene ró, přeškrtnutého uprostřed písmenem chí; tentýž monogram později zdobil i císařovu přílbu. Z břevna, přibitého k žerdi, volně splyvalo zavěšené sukno, císařská látka, posetá nepřeberným množstvím rozmanitých drahokamů, třpytících se záblesky světla; z té nádhery přecházel zrak každému, kdo na ten skvost pohlédl. Sukno mělo pravidelný čtverhranný tvar a neslo nápis. Spodní část kopí, směřující kolmo vzhůru a zakončená křížem s nápisem, byla výrazně delší a ve zlatě zachycovala poprsí zbožného císaře s jeho dětmi. Znamení spásy císaři sloužilo jako ochrana proti síle nepřátel a protivníků a podobný znak musela z císařova rozkazu nosit před sebou i všechna vojska.“ *Ibid.*, s. 121n.

5 V. Vavřínek: Východořímské impérium, in: R. Dostálová et al.: *Dějiny Řecka*, Praha: NLN, 2007, s. 82. Jaroslav Němec uvádí, že šlo o pouhý výnos (reskript). J. Němec: *Dějiny křesťanského starověku*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997, s. 174.

6 J. Vavřínek: Východořímské impérium..., s. 79.

římské říše v průběhu dalších jedenácti století. Protože Konstantinopol vznikla na místě osady Byzantion, ujal se pro východořímskou říši v moderní historiografii název *byzantská říše*, i když ve skutečnosti žádná *byzantská říše* nikdy neexistovala.⁷ V roce 395, po smrti císaře Theodosia, byla římská říše rozdělena mezi jeho dva syny. Po zániku západořímské říše v roce 476 se východní část římské říše považovala až do svého zániku roku 1453 za její jedinou legitimní dědičku. Obyvatelé východořímské říše se nazývali *Rómaioi* (*Romeji* – Římané) a jako celek *Rómiosyni*.⁸ Dr. Vladimír Vavřínek takto pojednává o křesťanské římské (byzantské) říši:

Byzantská říše byla mnohonárodnostním státem, v němž stěží lze hovořit o vládnoucím národě. Řekové v něm početně představovali jen menšinu. Na byzantském území žili příslušníci mnoha etnických celků a národností, ať už jako rozptýlení jedinci anebo v kompaktních skupinách obývajících ucelené oblasti. Byly to národnosti, které žily na území říše už dávno v antickém období, ale i ty, které se na ně dostaly až v otřesech příznačných pro začátek středověku, jako třeba Germáni či počtem daleko je převyšující Slované. Byli to příslušníci kmenů, které se nikdy nepovznesly nad primitivní úroveň, jako třeba Isaurové, bojovný lid z hornatých oblastí při jihovýchodním pobřeží Malé Asie, anebo národy s vlastní prastarou kulturou, kterou si uchovávaly v původní čistotě i uprostřed byzantského prostředí, jako třeba Židé.

Přístup do byzantské společnosti byl otevřen každému, kdo přijal křesťanskou víru, a to do všech jejích složek a na všech úrovních; příslušníky všech možných národností můžeme najít ve vojsku, v státní správě i v církevních úřadech. Nikomu nebyla uzavřena ani místa nejvyšší, počítaje v to stolec konstantinopolských patriarchů či dokonce císařský trůn, na němž v sledu věků nacházíme jen málo rodilých Řeků, zato však císaře původem z Ilýrie i ze Sýrie, z afrických provincií i z Makedonie a samozřejmě i několik Arménů, kteří vůbec v byzantské společnosti a zejména v byzantském vojsku hráli mimořádně významnou roli a tvořili značnou část byzantské vládnoucí vrstvy. Konstantinopol, hlavní město říše, o níž pramen ze 6. století říká, že v ní bylo možno zaslechnout kteroukoli z dvaasedmdesáti tehdy známých řečí, byla – podobně jako tak mnohé metropole už předtím i později – jakýmsi tavicím kotlem, který všechny národnostní skupiny postupně přetvářel v jeden celek.⁹

7 Ibid.

8 R. Dostálová: Úvodem, in: R. Dostálová et al.: *Dějiny Řecka...*, s. 6.

9 V. Vavřínek: Úvod, in: B. Zástěrová et al.: *Dějiny Byzance*, Praha: Academia, 1996, s. 10n.

Hlavními hodnotami obyvatele křesťanské římské říše bylo, že je *christianos orthodoxos* – pravověrný křesťan a Romaios – Říman, občan římské říše. Křesťanství se prosadilo v římské říši v poměrně krátké době. V roce 313 se stalo povoleným vyznáním a již v roce 392 bylo prohlášeno za státní vyznání říše. Křesťanství hluboce proniklo zvláště do městských vrstev obyvatelstva, silně ovlivnilo celou společnost, všechny její sociální vrstvy a všechna odvětví jejího života. Křesťanská víra dávala římské říši odůvodnění její existence, ospravedlňovala její mocenské nároky, posvěcovala je, poskytovala jim vyšší smysl a cíl. Podle výkladu církevního historika Eusebia z Kaisareie i dalších raně křesťanských autorů byla křesťanská římská říše projevem a součástí Božího plánu na této zemi. Všechny předchozí světové říše i státní útvary byly pouze jejími předstupni. Tím, že došlo k přijetí křesťanství v římské říši, Boží plán lidských dějin vrcholil a dospíval ke svému konečnému cíli.¹⁰ Tento historický exkurz nám může být užitečným východiskem pro naši další rozpravu o tom, proč bylo orthodoxní křesťanství přijato v římské říši jako účinný nástroj k uzdravení, obrození a proměně společnosti.

Podle orthodoxní křesťanské interpretace ztratil první člověk, poté co zhřešil, osobitou Boží milost, která ho ochraňovala a sjednocovala. Pokazilo se uspořádání duše a vznikl pokažený člověk, člověk hříchu.¹¹ Po pádu došlo k zatemnění *nús*, tedy toho orgánu, který je určen k obecnství a poznávání Boha. Když oko duše, jak bývá *nús* také označován, osleplo, vedlo to k onemocnění celého duchovního organismu. Také vztahy člověka k vnějšímu světu byly narušeny. Člověk s nesprávně fungujícím nebo nefunkčním *nús* je ztročován strachem a úzkostmi a jeho vztahy k ostatním jsou v zásadě utilitární. To je příčinou všech nenormálních vztahů mezi člověkem a Bohem i mezi lidmi navzájem. Duchovně nemocný člověk, tedy člověk, jehož *nús* funguje špatně nebo vůbec, používá Boha, bližního nebo přírodu pro uspokojení svých vlastních představ o bezpečí a štěstí. Člověk, který nedosáhl duchovního uzdravení, si vytváří představy boha nebo bohů, kteří jsou psychologickými projekcemi jeho potřeby bezpečí a štěstí.¹² Hospodin však neopustil korunu svého stvoření – člověka, ale vedl ho a vychovával v průběhu

---

10 Ibid., s. 11.

11 I. M. Koncevič: *Стяжание Духа Святого в путях Древней Руси*, Paříž: nakladatel neuveden, 1952, s. 11n.

12 Hierotheos: *The Illness and Cure of the Soul in the Orthodox Tradition*, Levidia: Holy Monastery of the Birth of the Theotokos, 2005, s. 63. J. S. Romanides: *Franks, Romans, Feudalism and Doctrine* [online], dostupné z: www.romanity.org (cit. 19. 12. 2016).